

DIN RELAȚIILE CULTURALE ROMÎNO-BULGARE: ECATERINA VASILEVA

D. N. MINCEV (Sofia)

Se poate afirma că nu există două popoare vecine în al căror trecut să găsim legături atât de strînse și de multilaterale ca acelea dintre popoarele bulgar și român. Despre aceasta s-a scris și se va scrie mereu. Ies neconștient la iveală fapte noi care ilustrează tot mai mult legăturile politice și culturale romîno-bulgare. Aceste fapte sînt foarte numeroase, mai ales în decursul secolului al XIX-lea, cînd pămîntul romînesc adăpostește numeroși emigranți bulgari¹.

În cele ce urmează vom încerca să punem în lumină încă o pagină, necunoscută, din cronică relațiilor culturale romîno-bulgare. Este vorba de persoana și activitatea Ecaterinei (Caterina) Vasileva, femeie cultă și inteligentă, pe care poezia și muzica o atrăgeau în mod deosebit. A scris în romînește și franțuzește. A colaborat cu articole și versuri la ziarul bulgar «Otecestvo» (Patria), care a apărut la București între anii 1869—1871, sub redacția lui P. Kisimov².

La secția de «Manuscrise, tipăriri vechi și rare» a Bibliotecii Naționale din Sofia, sub cota R 923.1 am găsit un volum tipărit în 1923 la Paris, în limba franceză, și intitulat *Annales de la dynastie russe*. Titlul nu corespunde cuprinsului. Autorul este o femeie: *Ecatherine Basilev*. Pe lângă poemul «La Bulgarie épique», volumul conține amintirile autoarei, legate mai ales de viața și activitatea sa în România, în perioada dinaintea eliberării Bulgariei. După cele expuse de autoare, șederea sa în România poate fi fixată între anii 1865—1878. Amintirile sînt înfățișate destul de încurcat și risipite de multe ori la întimplare, iar stilul este greoi, ceea ce ne face să credem că Vasileva și-a scris cartea la o vîrstă înaintată, fiind poate și suferindă. În această carte găsim, printre altele, numeroase informații, unele necunoscute, privind viața culturală bulgară³.

Din rîndurile autobiografice, foarte zgîrcite în menționarea anilor, pe care le găsim în volumul citat, aflăm că Ecaterina Vasileva este după mamă bulgăroaică, iar după tată romîncă. Anul precis al nașterii nu l-am putut afla pînă acum, și nici pe cel al morții. A murit însă după anul 1924, la București, unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții⁴. La București avusese o casă proprie, situată în fața «grădinii Cazzavillani», pe care însă o vînduse cu mulți ani înainte.

Mama ei, Chirana Diamandieva, se născuse în orașul Sliven (Bulgaria). Rămînind orfană, este luată de un unchi al ei, care se refugiază la Brăila. Presupunem că aceasta s-a întîmplat în primii douăzeci de ani ai veacului trecut. De la Brăila, mica Chirana este luată

¹ În lucrarea noastră *România și renașterea bulgară*, Constanța, 1936, ne-am ocupat mai îndeaproape de aceste legături și de contribuția Romîniei la lupta poporului bulgar pentru eliberarea de sub jugul otoman.

² Ecaterina Vasileva este doar menționată de dr. Manio Stoianov în excelenta sa lucrare *Българска възрожденска книжнина*, vol. I, Sofia, 1957, p. 43, în legătură cu colaborarea ei la gazeta «Otecestvo».

³ Vezi articolul nostru *Неизвестни страници за театралната дейност на Добри Войников и Д. Великини*, în «Театър», anul X, 1957, nr. 11, p. 69—72. Acolo am dat pentru prima oară și unele date cu privire la viața și opera Ecaterinei Vasileva. Vezi și nota bibliografică despre acest articol, în «Romanoslavica», V, 1962, p. 235.

⁴ În bogata arhivă a lui Iv. Evst. Gheșov, legatarul universal al fraților Evloghii și Hristo Gheorghiev, mari comercianți și bancheri la București, în epoca de care ne ocupăm, arhivă păstrată la secția «Arhivă istorică bulgară» pe lângă Biblioteca Națională am găsit o scrisoare de la dînsa, datată din 1924. În scrisoare este vorba de vinderea unui tablou în ulei.

la Ploiești de alt unchi, Hagi Petăr, originar tot din Sliven, negustor înstărit și cu trecere. Aci dînsa se mărită cu Mihus (poate Mihuş — D.N.M.), şeful serviciului financiar al prefec-turii ploieștene, dar nu după mult timp rămîne văduvă cu unicul său copil — Ecaterina, o fetiță în vîrstă de numai 2 ani.

Ecaterina se mărită foarte tînăra — la vîrsta de 16 ani — cu Mihail Vasilev, un nepot al cunoscutului cărturar și militant politic al renașterii bulgare, Petăr N. Beron. Mihail Vasilev studiase la liceul francez din Constantinopol, fiind apoi cîva timp funcționar al ambasadei ruse din capitala Turciei. De acolo fusese chemat de unchiul său, care locuia atunci la Craiova, pentru a-i administra bunurile materiale. Bucurîndu-se de o stare materială bună, nu mult timp după căsătorie Ecaterina împreună cu soțul ei se stabilesc la Brăila.

Stabilirea soților Vasilev la Brăila — oraș care, după războiul Crimeei (1853—1856), devine pentru mulți ani în șir centrul mișcării culturale și politice bulgare în emigrație¹ — influențează în mod hotărîtor activitatea literară a Ecaterinei. Ea cunoaște o mulțime de publiciști, cărturari și fruntași bulgari. La parte activă la ședințele Societății literare bulgare «Българско книжовно дружество», devenită, după eliberarea de sub jugul otoman, Academia bulgară². Adevsea, în casa soților Vasilev se întruneau intelectuali bulgari, discutînd probleme de actualitate. Împreună cu o altă bulgăroaică, stabilită tot la Brăila, Anica H. Costovici, Ecaterina interpretează rolurile feminine în piesele dramaturgului Dobri Voinikov³, atunci cînd erau jucate pe scena brăileană⁴. Vasileva se numără printre primele bulgăroaice care urcă pe scena teatrală. Ceva mai mult, Vasileva este autoarea unui monolog *scris în romînește*, și intitulat «Peninsula Balcanică», pe care l-a recitat la începutul reprezentației piesei «Velislava — domnița bulgară» de Voinikov. Reprezentația a avut loc la Brăila în 1871, rolul principal, acel al Velislavei, fiind jucat de dînsa.

Monologul, tratînd în linii generale problemele ce frămîntau popoarele balcanice, oglin-dește năzuințele și setea lor de libertate și de armonie între ele. Îl reproducem, după cartea citată, cu unele îndreptări stilistice și ortografice, justificate de faptul că textul tipărit abundă în greșeli și exprimarea autoarei nu este totdeauna destul de limpede (alături reproducem textul în fotocopie):

• Aruncînd o cîuțătură de ochi asupra situației noastre de astăzi, nu e cu putință a nu ne intrîsta vîzînd înaintea noastră prăpastia ce ni se pregătește din partea inamicilor și sugrumătorilor Orientului.

Libertate popoarelor balcanice! Le-au supt anume și cel din urmă suc din coastele creștinilor. Fiecare patriot trebuie să simtă durere și orice om liber și independent este dator a lua în băgare de seamă situația chestiei Orientului, a cărei rezolvare interesează pe toate popoarele subjugate ce locuiesc pe Peninsula Balcanică.

Deși tirziu cunoaștem interesele noastre și unirea ce trebuie s-o avem de secole între noi, (fiindcă) abia acum nevoia ne-a deșteptat, (nici) astăzi nu este tirziu dacă ne vom trezi și vom întînde mina frățească, unul altuia, ca să neîmpînăm rîul și printr-o unire să sîrim peste prăpăstiile care se pregătesc popoarelor (noastre). Căci dorim să fim liberi! Să nu neglijăm acest moment, care n-a devenit încă de tot periculos dacă ne vom deștepta imediat ca să întîmpinăm greșelile din trecut. Orientul, fiind protejat de o națiune puternică, ea profită de slăbiciunea popoarelor; au intrigat și ne-au deshinat și au creat chiar un labirint între popoarele balcanice creștine.

Dar vocea libertății a străbătut și s-a întipărit în fiecare om cu simțire și suflet. Și de a trecut mult timp, s-a apropiat momentul cînd toate popoarele să întîndă mina frățească și într-o unire să lupte pentru a lor liber-tate și fericire.

Destul ne-au călcat drepturile noastre strămoșești.

Pămîntul pe care îl călcăm este adăpat cu sîngele strămoșilor noștri.

La fiecare pas pămîm pe mormintele părinților noștri, care au fost uciși luptîndu-se pentru a ne asigura libertatea și independența noastră, de care trebuie să fim demni fii ai lui Ștefan cel Mare, Dușan, Temistocle și Simeon cel Mare.

La sfîrșitul monologului — se spune — au răsunit aplauze, chemări la rampă, iar «Scena a fost acoperită cu flori și coroane de către romîni, greci și bulgari».

¹ Pentru rolul jucat de orașul Brăila în mișcarea culturală și politică a emigrației bulgare a se vedea P. Constantinescu-Iași, *Studii istorice romîno-bulgare*, București, 1960, și C. N. Velichi, *Mișcă-rile revoluționare de la Brăila din 1841—1848*, București, 1956, și a c. Iași, *Știri și documente inedite asupra mișcării revoluționare de la Brăila din 1841*, în «Romanoslavica», V, 1962, p. 85—120.

² «Societatea literară bulgară» a fost creată la Brăila din inițiativa unui grup de intelectuali, în frunte cu Vasil D. Stoianov (1839—1910). La 3 decembrie 1869, șase fruntași bulgari înaintează o petiție ministrului de interne Mihail Kogălniceanu, rugîndu-l să aprobe statutele acestei asociații bulgare cu caracter academic. Statutele fiind aprobate, societatea își începe activitatea, iar în 1870 apare și organul ei, revista «Periodicesko spisanie». Societatea grupează o seamă de literați, istorici, etc., care colaborează și la revista acesteia.

³ Dobri Voinikov, (1833—1878), gazetar, învățător și autor dramatic. A urmat la Constantinopol liceul francez (1855—1858). A fost învățător la școlile bulgare din Brăila (1865—1871) și Giurgiu (1871—1873). La Brăila, între 1867 și 1870 redactează ziarul «Dunavska zora» (Aurora Dunării). A scris numeroase piese patri-otice, care erau jucate de către trupa ce o înghetase în 1866. Voinikov este considerat drept părintele teatrului bulgar. (Despre Voinikov am scris în *România și renașterea bulgară*, p. 42—43; a se consulta și studiul nostru *Presă bulgară în România pînă la 1877—1878*, Constanța, 1934, p. 7, precum și articolul *Scriitori bulgari în România*, publicat în «Gazeta cărților», anul VI, nr. 17—18 din 15 și 31 martie 1937, p. 1).

⁴ Cf. *Известията страници...* și nota bibliografică citată.

DE LA

RÉCITS VÉRIDIQUES

LETTRE CLASSIQUE
DE
ECHATERINE BASILOV
Fondéeur de L'Union
PARIS

[illegible]

"Dar vedea libertatea au strabatut si au
intiparit in fis care On, cu mint si anima de
a trecut mult timp deja s'apropiat momental
unde toate propozitiile se intina cum frates-
con intr'a Unire ver lepta pentru a lor li-
bertate si ferialii.

Desul n'au calcat drepturile noastre
stramosii.

LA 384714 2872

ИЗДАНИЕ В 2 ТОМАХ. ПЕРВЫЙ ТОМ. РУССКОЕ

DE VOINITOFT FONDATORUL TEATRULUI BULGAR.

ALBU DECLAMAT PE SOSEA MONOLOGUL PSNTHSOLA

BALNEAREA IN BENEFICIUL SCOLII PENTRU COPII

-1-

Aruncând o cantătură de ochi asupra situa-
 țiunii noastre de astăzi, nu e cu putință a nu
 ne enervați văzând mîntuirea noastră propăștia ce
 vine pregătută, din partea inamicilor, și supu-
 nătorilor Orientului.

Libertatea ai popoarelor malacise, l'au
 uapt ai sel din urm aua din coastile Crestinal
 a Mase, fi care Patriot trebal sa slata darea,
 si or ce On, liber ai independent, este dator a
 lua'n bagure de seama situatie chestia Orienta-
 lui a caruia receptare interesanta pe toate
 proaparte subiecte de subiecte ce l'ounece pe
 Generalul Malacisa.

• • •

Facsimilul pe care îl atașăm este adaptat
cu născala Stravinskilor noștri.

La fii care pasu pasu pe corundatele
parintilor nostri, car'cau fost acia, luptan-
duse pentru a ne asigura libertatea si inde-
pendenta noastra ca urmasii sa fie deca
fiilor de Stefan cel Mare de masu, de Tomislav
si de Simion cel Mare.

(On applaude Coene a fort acoperita)

de Flori si Jaroune de Rasnau
Cresti si Bulgarii.

Toti oamea rurali
Dna Caterina Măilov
se prezintă pe scene
măști, prind din nou flori.

Într-altă parte a amintirilor, la p. 29-31, Ecaterina Vasileva pomeneste de o piesă a poetului D. Veliksin¹ — nepot al ei — închinată morții eroice a voievodului Nikola Voivodov și a ajutorului său Tveatko Pavlovici². Într-un capitol aparte, intitulat « O însemnare istorică despre Dobri Voinikov, «fondatorul teatrului bulgar», din sa se oprește destul de amănunțit, dînd informații, necunoscute pînă acum, despre activitatea acestuia. Voinikov fusese coleg de școală cu soțul ei la Constantinopol. În amintirile sale despre D. Veliksin, sub titlul « Veliksin povestește despre moartea doctorilor Voivodov și Tveatkovici din ordinul lui Midhat pașa, la Ruscic, 1868 », printre altele spune că Veliksin citise la ea acasă piesa despre uciderea lor pe vaporul austriac « Radetzky »³. « Această piesă — spune Vasileva — era scrisă în rominește, pentru ca toată populația Brăilei, compusă din romini, bulgari și greci, să asiste la reprezentarea ei, în a cărei programă se includea, de asemenea, una din poemele mele intitulată Midhat pașa la Ruscic, 1869 ». Despre această piesă și despre faptul că Veliksin

apare și ca autor dramatic, aflăm acum pentru prima oară. Se pare că această piesă n-a fost tipărită, fiindcă pînă în prezent n-am putut-o găsi. Nu știm, de asemenea, dacă a văzut lumina rampei.

La Brăila, în 1876, Mihail Vasilev se stinge din viață. Ecaterina rămîne văduvă, cu un băiat — Vasile — și nu peste multă vreme pleacă la Paris, unde petrece cîva timp. La declararea războiului ruso-romino-turc din 1877-1878, ea se refugiază de la Brăila la Ploiești, la ruda sa după mamă Cotlemschi (poate Cotlenschi — D.N.M.), ginerele lui Hagi Petăr. Aci dînsa se prezintă la Marele cartier al armatei ruse, în costum național și cu un coș plin cu flori. După terminarea războiului, Vasileva pleacă din nou în Franța, împreună cu fiul ei, stabilindu-se la Paris pentru mai mult timp. La puțin timp după terminarea Facultății de Medicină din capitala Franței, fiul ei moare în floarea vîrstei. Aci, la Paris, Vasileva duce o viață mondenă: frecventează cercurile artistice și culturale, urmează lecții de canto la școala de muzică și canto a contesei d'Orny. De altfel, știa încă de la Brăila să cînte

la vioară. După doi ani de studii, la unul din concertele date în saloanele contesei d'Orny, Vasileva a cîntat cu succes o serenadă de Gounod pe versuri de Victor Hugo, iar altă dată a executat la vioară și o serenadă de Schubert. Cu această ocazie a cunoscut personal pe Victor Hugo.

Opera literară a Ecaterinei Vasileva o cunoaștem deocamdată din volumul citat și din coloanele ziarului « Otečestvo ». În acest volum am găsit anexate vreo 60 de pagini dactilografiate, parte din ele conținînd versuri scrise în rominește și diverse alte materiale în limbile romină și franceză, sub titlul aparte *Poeme istorice*. Poeziile cuprinse în aceste pagini sînt în număr de 16. În cele mai multe poezii cîntă nostalgia pentru meleagurile unde s-a născut și unde și-a petrecut tinerețea. Iată titlurile unora din ele: 1880, *Visul plăcut, Cucul pe*

¹ Poetul *Dimităr Veliksin* (1840 — 1896), cunoscut și sub pseudonimul D. Velisson, s-a născut la Brăila, unde a învățat la școala rominească. Apoi a studiat la Collège de France și Sorbona. A ocupat funcții de stat la Brăila și București. A colaborat la ziarul bulgar « Narodnost » (Națiunea), ce apărea la București (1867 — 1869), unde și-a publicat sonetele sale. În același timp a colaborat și la gazetele rominești. A scris în rominește, bulgărește și franțuzește. C. Aricescu îl considera chiar ca unul dintre cei mai buni poeți romini ai epocii.

² *Nicola Voivodov* (1842 — 1867) s-a născut la Vrața (Bulgaria). Termină institutul « Robert Collège » din Constantinopol. Tânăr, inteligent, vorbește cîteva limbi străine. La Constantinopol colaborează la presa bulgară cu articole închinăte problemelor naționale, sociale și culturale. Călătorind în Italia, devine adept al ideilor garibaldiene. Întors la Vrața, Voivodov se dedică mișcării de eliberare a patriei sale. Fiind bănuț și urmărit de turci în 1866, împreună cu vreo zece tovarăși ai săi se refugiază la Galați. În 1867 reușește să formeze, cu resurse proprii, o ceată de revoluționari, care sub conducerea sa, prin orașul sîrbesc Kraguevat, urma să pătrundă în Bulgaria. În acest scop, împreună cu ajutorul său Tveatko Pavlovici, se imbarcă la Galați pe vaporul austriac « Germania ». Cu aceiași vapor erau expediate armele și uniforma patrioților. Poliția turcă aflînd de aceasta, în ziua de 8 august 1867, pe cînd « Germania » acostase la Ruscic, a somat pe cei doi să se predea. Aceștia însă au refuzat, și ripostînd cu armele, incident în urma căruia și-au găsit moartea.

³ De fapt, cum am văzut, ambii patrioți nu erau « doctori », iar uciderea lor s-a întimplat la 8 VIII 1867, cînd vaporul « Germania », iar nu « Radetzky », cum scrie dînsa, acostase în drumul său, la Ruscic. De vaporul « Radetzky » este legat numele lui Hristo Botev, care în mai 1876 trecuse Dunărea în frunte cu detașamentul său de patrioți.

mărul uscat ședea, Vis fu, cu cucul la țară — Văleni, *Depart de țara mea*. Mai trebuie să adăugăm trei poezii patriotice inspirate de primul război mondial, cit și cele două poezii publicate în ziarul « Otecestvo ».

În poezia *Cukul pe mărul uscat ședea* poeta își cîntă în versuri naive dorul de meleagurile unde a trăit:

Admiram munții gigantici
Cu brazi peste tot falnici,
Ape scilipeau mereu senine,
Se scurgeau pe jos șerpuiind...

Tot nostalgia după țara natală o exprimă versurile *Vis fu, cu cucul la țară — Văleni*:

Mă deșteptai cu aer curat la țară
Deschisei fereastra, mă uitai afară,
Cerul părea că pămîntului vorbește.

În aceeași poezie găsim și rindurile inspirate de peisajul rustic oltenesc:

Vite-n băltătură mereu mugeau,
Cu gîtlul întins spre poartă arătau,
Cîmpii în rouă pe roade, iarbă și flori,
Soarele colora ale lor culori.

Tristețea și dorul străbat și poezia *Depart de țara mea*¹:

Aici în străinătate
Străină sint or ce fac,
Amintirea de departe
Întristare doar îmi fac.
Vînt adie din cîmpie,
D-ar ști de tristul meu gînd,
Ar sufla cu vijelie
Să risipe al meu gînd.

Ecaterina Vasileva a dedicat patru din poeziile sale Bulgariei. Cea mai prețioasă este *Chestia Orientului*. *Hagi Dimităr în Balcani*, unde, în versuri patriotice oglindește jertfa și lupta eroică a cetei de revoluționari, condusă de legendarii voievozi Hagi Dimităr și Ștefan Caragea, care au trecut Dunărea din România în Bulgaria, în vara anului 1868². În *Tragedia unei păsări*. *Alegoria unui popor balcanic*, dînsa evocă Bulgaria subjugată și dorința acesteia pentru libertate, iar în *Fluviul în Balcani* cîntă în versuri ușoare marele riu Mărița ce curge în sudul Bulgariei. A patra poezie este închinată morții eroice a lui N. Voievodov și T. Pavlovici, despre care am pomenit.

Alte două poezii, scrise în românește și dedicate Bulgariei sînt cele publicate în ziarul « Otecestvo ». Acestea sînt: *Dorința mea* (titlul însă este dat în bulgărește — *Желанието ми*) și *Medhatpașa supărat secolului* (sic) *al XIX-lea — în timpul insurecției bulgare vorbește în sine*³. Prima este publicată în Nr. 26 din 23 ianuarie 1870 al ziarului sub semnătura « O bulgăroaică din Brăila K. ». Cealaltă, însoțită de traducerea în bulgărește, cu însemnări explicative în ambele limbi, a fost publicată în nr. 75 din 5 februarie 1871, sub semnătura » C.M.V.-va »

Iată două strofe din poezia *Dorința mea*:

Aș dori ca drepturi bune
Deopotrivă să avem
Cu popoarele vecine
Și independenți să fim.
Aș dori să văd iubire
Între frați și creștini,
Ași dori să văd unire
În bulgari și în romîni.

Toate versurile Ecaterinei Vasileva, tipărite cu multe greșeli, sînt modeste, simple, lipsite de valoare artistică propriu-zisă. Dar ele păstrează și redau cu căldură o gamă de sentimente și idei care sînt ale unei epoci eroice din istoria poporului bulgar. Ele evocă și unul din cele mai fecunde momente din istoria relațiilor frățești romîno-bulgare. Prin aceste calități ele devin un document de epocă și sub acest aspect importanța lor este mai mare. În mod deosebit se impune atenției noastre monologul, pe care l-am reproduș în întregime și din care ne dăm seama de sentimentele ce animau în epoca respectivă emigrația bulgară, precum și pe romîni și greci.

Fără îndoială, Ecaterina Vasileva merită să ocupe locul cuvenit în galeria persoanelor, care prin activitatea lor au contribuit la cimentarea legăturilor culturale romîno-bulgare.

¹ Este vorba de România.

² D. N. Mincev, *Неизвестно стихотворение за Хаджи Димитър на румънски език*, în « Вечерни новини » Sofia, anul VIII, Nr. 2165, 5.VIII.1958.

³ *Midhat pașa* (1822—1884), valiu al regiunii Dunărea, cu reședința la Ruscuc, mare vizir etc., mort în surghiun. A încercat să introducă unele reforme, multe din acestea în contra bulgarilor și tinzînd chiar la deznaționalizarea lor.